

CARL JOHAN MOBERGER

TJUGUFYRA CHORALFÖRSPELNINGAR för Orgelverk
(faksimiltryck från "stentryck af C Müller" 1821?)

TIO SMÅ ORGELSTYCKEN
(faksimiltryck från autograf 1839?
samt renskrift av Claes Holmgren)

Omslagets bild är ett porträtt av **Carl Johan Moberger**, en lavering utförd av Ferdinand Tollin (1807-1860). Moberger lär, enligt vad traditionen säger, ha haft den egenheten att inte låta sig avporträtteras. Men när han om kvällarna satt vid sitt klavér, på nedre botten i sin bostad i Gävle, drog han aldrig ner rullgardinerna. Den då 16-årige Gävlegymnasisten Ferdinand Tollin passade honom, stod på motsatta sidan av Drottninggatan, avporträtterade honom och hela scenen vid klavéret med det tända vaxljuset. Efter Tollins lavering skall en "tavla", ett porträtt i olja, ha målats på beställning av Musiksällskapet Concordia. Detta porträtt skulle ha ägts sedermera av Mobergers dotter Christina, som i sin tur skänkte det till Mobergers ungdomsvän, lantränkmästaren assessor J W Södergren. Idag återfinns, i privat ägo, endast Tollins lavering av Moberger.

FÖRORD

Carl Johan Moberger, född den 25 september 1763, fick i april 1788 fullmakt att vara organist i Gävle. Han kom då närmast från en tjänst som organist och kantor vid S:t Nikolai kyrka i Nyköping. Om hans musikaliska bakgrund berättar Nils Englund i sin bok "Ur Rådhuskrönikan". Där står att Moberger skulle ha fått sin första undervisning "i musiken" av Olof Åhlström, och att han för orgelbyggaren Jonas Ekengren blivit utexaminerad "uti kännedom af et Orgverks inre delar och befunnits förstå at sköjta det med stämning och andra små reparationer".

I Gävle kom Moberger att verka fram till sin död, den 18 november 1844. Man kan ana att han inlade stora förtjänster om musiklivet i den lilla provinsstaden under dessa 56 år. Vid stora kyrkan och vid stadens Hospitalskyrka, som director musices vid gymnasiet, som director cantus choralis et figuralis vid trivialskolan och som ledare för Musiksällskapet Concordia. Dessutom tjänstgjorde han som ombudsman och kontorsskrivare vid sjömanshuset.

Man kallar honom sin samtids främste orgelspelare och som sådan lär han ha fått mottaga beröm av själve Abbé Vogler. I en uppsats i Svensk musiktidning, den 1 december 1884, betitlad "Tvänne orgelvirtuoser", beskrivs ett tillfälle då Moberger ur minnet spelat en av Bachs längre fugor, med den framgång, att Vogler lär ha sagt: "Då bäcken (der Bach) sorlar så, kan äfven jag höra honom". Tobias Norlind skriver i sitt musiklexikon: "Det berättas, att Moberger kunde föredraga alla Bachs fugor utantill och detta med så stor ledighet att, som det heter, "tonerna trillade såsom ärter ur fingrar och fötter på honom" ". Norlind säger också: "Till Haeffners koralbok stod han ock i ett fientligt förhållande; begagnade den heller aldrig utan utskref själv till eget begagnande en koralbok".

Förutom de koralböcker vi vet att Moberger utarbetade, framlade han även en rad musikteoretiska och musikhistoriska arbeten. I Kungliga Musikaliska Akademiens bibliotek i Stockholm finner vi hans Rohrmann-översättning från 1805 "Kort method till en tjenlig choralspelning", en översättning betitlad "Utdrag utur Fredr. Vilh. Marpungs Afhandling om Fugan", hans "Sammandrag af harmoniens Kännedom såsom Förberedelse till Komposition", en kontrapunktlärobok och tre musikhistoriska arbeten. Vidare finns där en bunt blad med Choralintonationer, en autograf med titeln "Tio små orgelstycken" (Z/Sv Auto-grafer) samt samlingen "Tjugufyra Choralförspelningar" (stentryck av C Müller, Stockholm - Q/Sv - R ex A och Q/Sv ex B). Det är dessa båda sist nämnda samlingar som nu presenteras i denna utgåva.

År 1820 utkom den haeffnerska koralboken och följdes året därpå av en andra icke sanktionerad del. 1822 utgav den nytillträdde domkyrkoorganisten i Uppsala Johann Christian Friedrich Haeffner sin samling "Preludier till Melodierna uti Svenska Choralboken samt Marscher". Det är med denna samling man kanske främst bör jämföra de "Tjugufyra Choralförspelningar", som Carl Johan Moberger presenterar vid samma tidpunkt. I Stockholmsposten 1821 (nr 255) saluanmälades detta hans opus för första gången. Det är tillägnat Eric Gabriel von Rosén, som vid denna tid tjänstgjorde vid orgeln i Storkyrkan i Stockholm (och som blivit ledamot av Kungliga Musikaliska Akademien samma år som

Moberger, 1814), och Olof Åhlström. I Tidskrift för kyrkomusik och svenskt gudstjänstliv 1939 (nr 3) skriver Inga Johnsson: "Vid betraktandet av Mobergers produktion inställer sig gärna den reflektionen, att Moberger legat under samma dom som så många andra spel- och kompositionstekniskt kunniga och inspirerade improvisatörer: den gång de velat fästa sina intentioner på notpapperet, har ej alltid begåvningen räckt till. I 24 Choralförspelningar finns snart sagt alla stilarter från Bachs Orgelbüchlein till Organistens marschalbum representerade.". Jag tycker mig uppleva att i paritet med dessa Mobergers alster når inte Haeffners tämligen enkla preludier, eller preludier som ritades av andra organister vid denna tid, t ex P F Hellström ("XXIV Preludier för Orgwerk", 1828?) och P M Hjerstrand ("24 Förspel till Choraler"). Visst utändas Mobergers Choralförspelningar det tidiga 1800-talets air och måhända är de präntade med färg från mästaren Bach ("I sin Bachbeundran gick han t o m så långt, att han bedömde de flesta andra mästares verk som "skräp", skriver Tobias Norlind). Dock skönjs en ensartad språkdräkt som drivs genom hela opuset och låter det bli till en elegant kil, slagen in i periodens kyrkomusik. Jag vill rekommendera studium av Mobergers "Erinran", som i vissa stycken alltjämt, efter 173 år, äger aktualitet. I slutet av denna utgåva har jag upprättat en lista över vilka koraler förspelningarna avser.

Autografen "Tio små orgelstycken" har på sitt försättsblad en anteckning "1839-", som möjligen kan vara opusets tillkomstår. I detta verk finns infogat ytterligare två stycken: först "dorisk d" och sist ett förspel "till N:er 99 - med fleut Verk", "Så är fullkomnadt, Jesu kär", som även dessa presenteras i denna utgåva.

De båda orglarna, den i Hospitalskyrkan och den i Stora Kyrkan, som Moberger hade att traktera vid denna tidsperiod för tillkomsten av dessa två samlingar orgelmusik, var byggda av Pehr Strand, orgelbyggaren och instrument- och spelurmakaren. Det är alltså till dennes klangvärld vi skall vandra när vi i dag vill gå att söka gestalta Mobergers musik. I den polemik som uppstod efter orgelbygget i Stora Kyrkan år 1817, skriver Moberger om det trettiofemstämmiga orgelverket med sitt doriska "enteblement", att församlingen hade väntat en "stark och öfwer kyrkosången dominerande ton", medan Strand trodde sig fågna församlingen med "en modererad och len ton". Att orgelverket dock hade en "Behaglig ton", ville Moberger inte bestrida.

Slutligen ett tack till musikförläggare Sven Wessman som åtagit sig utgivandet av denna volym, inför 150-årsminnet av Carl Johan Mobergers död, och på så sätt velat framdraga en flock glömda orgelpjäcer från empirens tid, till den tid där stickan visar att vi strax kliver över tröskeln till det tjuguförsta århundradet.

Visby i februari 1994

Claes Holmgren

DISKOGRAFI:

"Consolation" LP Claes Holmgren spelar ur Tjugufyra Choralförspelningar på orgeln i Hamrånge kyrka, Årkestiftet.

"Meetings" CD Claes Holmgren spelar ur Tjugufyra Choralförspelningar och ur Tio små orgelstycken på orgeln i Bro kyrka, Visby stift.

Båda skivorna kan beställas via Claes Holmgren, Visby Domkyrkoförsamling, Västra Kyrkogatan 5, 62156 VISBY.

PSALMTABELL

No 6	nya Choralboken	Gud! du af inga skiften vet
No 8 245	nya Choralboken efter den gamla	Dig allena vare ära
No 21 188	nya Choralboken efter den gamla	O Fader vår, barmhertig god
	Hörer till nästföregående nummer	-"
No 35 219	nya Choralboken efter den gamla	Gud låter sina trogna här
No 33 100	nya Choralboken efter den gamla	Jag lyfter mina händer
No 55 131	nya Choralboken efter den gamla	Var helsad, sköna morgonstund
No 63 132	nya Choralboken efter den gamla	Af himmels höjd oss kommet är
No 99 229	nya Choralboken efter den gamla	Så är fullkomnadt, Jesu kär
No 104 230	nya Choralboken efter den gamla	Nu kommen är vår Påskafröjd
No 160 323	nya Choralboken efter den gamla	Huru kan och skall jag dig, Herre Jesu
No 133 180	nya Choralboken efter den gamla	Kom ,Helge Ande, Herre god
No 140 108	nya Choralboken efter den gamla	Af himlens här den Högstes magt
No 181 59	nya Choralboken efter den gamla	O Herre Gud gör nåd med mig
No 178 302	nya Choralboken efter den gamla	Är jag allen en främling
No 197 305	nya Choralboken efter den gamla	Väl mig i evighet! nu känner själ och sinne tröst
No 198 307	nya Choralboken efter den gamla	Jag tackar dig, min högste Gud
No 199 94	nya Choralboken efter den gamla	O Gud, ditt rike ingen ser
No 215 274	nya Choralboken efter den gamla	Jesus allt mitt goda är
No 229 262	nya Choralboken efter den gamla	Min Gud, på dig förtröstar jag
No 328 232	nya Choralboken efter den gamla	Hit, o Jesu, samloms vi
No 394 412	nya Choralboken efter den gamla	Den blomstertid nu kommer
No 429 342	nya Choralboken efter den gamla	Vak upp, min själ, gif ära
	Hörer till nästföregående nummer	-"